

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

**Извештај о реализацији и резултатима завршног испита
на крају основног образовања и васпитања
у школској 2011/2012. години**

- главни налази -

Београд, новембар 2012.

Извештај о реализацији и резултатима завршног испита на крају основног образовања и васпитања у школској 2011/2012. години – главни налази

Припрема

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања

Центар за вредновање и истраживања

Центар за испите

Директор

мр Драган Банићевић

Лектор

Тања Трбојевић

Сажетак

У овом извештају приказани су резултати завршног испита за 75.923 ученика који су у јуну 2012. завршили осми разред у школама Републике Србије. Завршни испит из српског језика полагао је 72.176 ученика, а завршни испит из математике на српском језику 72.177 ученика. Укупно 3.747 ученика полагао је завршни испит на једном од шест језика националних мањина на којима се одвија настава од првог до осмог разреда. Међу њима, највише је оних који су испитлагали на мађарском језику, а најмање на хрватском језику.

Као и 2011. године, када је први прут спроведен завршни испит на крају основног образовања и васпитања, и ове године предузете су бројне активности и мере за осигурање квалитета сваког корака у реализацији испита. На тај начин утицало се на поузданост, релевантност и објективност података који су значајни за доношење одлука о даљим корацима за развој образовања на нивоу школе, општине, округа, школске управе, Републике. Дугорочно, резултати завршних испита треба да буду значајан извор података за процену квалитета образовања у Републици и предузимање одговарајућих мера.

Резултати анализе процеса и резултата из 2011. године били су основ за унапређивање процедура у планирању, организацији и спровођењу овог испита. У том смислу учињен је видљив напредак у побољшању дежурства, опису одговорности и надлежности учесника у испитном процесу, унапређивању супервизије, процеса прегледања и оцењивања задатака које су ученици решавали.

Резултати завршног испита из јуна 2012. године показују да су на републичком нивоу, на тесту из српског језика, просечна постигнућа ученика уједначена у три области (Вештина читања и разумевање прочитаног, Писано изражавање и Књижевност), а ученици су у просеку најмање успешни у области Граматика, лексика, народни и књижевни језик. Када се упореде резултати две генерације ученика, може се уочити да су 2012. године ученици били нешто успешнији у решавању задатака из области Вештина читања и разумевање прочитаног од ученика који су испитлагали у јуну 2011. године, када су у овој области била два непозната задатка. У јуну 2012. године ова област отежана је увођењем још једног непознатог задатка и отежавањем захтева (два задатка на напредном нивоу, а у јуну 2011. године један задатак на напредном нивоу). У осталим областима постоји незнатни пад успеха у решавању задатака у односу на претходну годину, што се може објаснити отежавањем захтева (необјављени задаци и задаци из збирки са измењеним подацима).

Просечна постигнућа ученика на тесту из математике на републичком нивоу уједначена су у областима Алгебра и функције, Мерење и Обрада података, а приметно нижа су у областима Бројеви и операције са њима и Геометрија. У односу на претходну годину постоји разлика, када су постигнућа ученика била уједначена у областима Бројеви и операције са њима, Геометрија и Мерење, а ученици су били најмање успешни у области Алгебра и функције.

Анализа просечних постигнућа ученика на нивоу округа показује да се у распону од 490 до 510 бодова (распон просека) налази осам од 31 округа, док се у 2011. години у овом распону налазило пет округа. Постигнућа ученика у 17

округа су испод просечног постигнућа (мање од 490), а изнад просечног постигнућа (више од 510) у шест округа (Рашки – Краљево, Пчињски, Нишавски, Косовски, Јужнобачки и Град Београд). Пчињски округ, као и претходне године, има највиши скор (526), што може бити предмет посебне анализе. Највећи број општина из Пчињског округа налази се у категоријама 4 и 5 у погледу развијености, тако да је овај резултат неочекиван. Иста констатација односи се и на Косовски округ, у коме се остваривање образовно-васпитног рада одвија у отежаним условима.

Резултати теста из математике показују да се у распону од 490 до 510 бодова (распон просека) налази девет од 31 округа, док су се у 2011. години у овом распону налазила три округа. Испод просечног постигнућа (мање од 490) налазе се резултати ученика у 16 округа, а изнад просечног постигнућа (више од 510) су резултати ученика у шест округа (Рашки – Краљево, Пчињски, Нишавски, Косовски, Јужнобачки и Град Београд). Као што се може видети, истих шест округа имају највише просечно постигнуће на тесту из математике и на тесту из српског језика.

Постоји тенденција благог пада просечног постигнућа ученика са смањивањем степена развијености општине, што је био и очекиван резултат. Према постигнућима ученика из општина које припадају истој категорији према степену развијености, може се закључити да постоје одређена одступања (веома високи просечни резултати или велика одступања од просека у неким општинама), што ће бити предмет посебне анализе, пре свега у делу који се односи на спровођење испита.

На републичком нивоу, утврђено је да су девојчице биле успешније на оба теста у односу на дечаке, при чему је разлика у постигнућу већа на тесту из српског језика (42 бода на стандардизованој скали), него на тесту из математике (18 бодова на стандардизованој скали). У односу на претходну годину, постоји незнатно мања разлика у постигнућима ове две групе ученика на оба теста.

Резултати ученика који су испит полагали на језицима националних мањина приказани су посебно за сваки језик на коме су ученици полагали испит. Међусобно поређење резултата ученика који су испит полагали на различитим језицима није оправдано, јер су се тестови разликовали.

Због малог броја ученика који су у одређеним окрузима и општинама полагали испит на неком од мањинских језика, није могуће поуздано закључивати о резултатима које су остварили. Из истог разлога, постоји препрека у анализи варијабилности резултата у оквиру сваке мањинске групе.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, уз подршку Пројекта ИПА 2008 унапредили су *Приручник за спровођење завршног испита* са посебним нагласком на детаљно описивање свих процедура и одговорности учесника у завршном испиту. Овај Приручник био је у мају 2012. године доступан свим школама.

На основу *Смерница за планирање, организовање и спровођење завршног испита за ученике са сметњама у развоју и ученике из социјално нестимулативних средина*, које су такође садржане у *Приручнику за спровођење завршног испита*, школе су развијале индивидуалне програме

помоћи ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом. Према захтевима школа, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања прилагођавао је испитни материјал овим ученицима. Штампани су тестови на Брајевом писму са графичким преобликовањем, као и тестови са увећаним форматом слова, симбола и слика. Будући да су ови ученици полагали испит под измењеним условима, њихови резултати нису обухваћени анализама на републичком, окружном и општинском нивоу.

Сличан вид подршке пружен је и полазницима у школама у којима се остварују програми образовања за одрасле. На основу *Смерница за планирање, организовање и спровођење завршног испита за школе које остварују програм основног образовања одраслих*, за ове полазнике предвиђено је следеће: припремање за завршни испит на основу збирки задатака, индивидуално и/или групно, организовање пробног завршног испита, обезбеђивање сталне комуникације и обавештавање о терминима у вези са завршним испитом и пружање подршке током полагања испита (продужење времена, помоћ у тумачењу инструкција, помоћ асистената у превођењу текста).

У целини гледано, може се рећи да су Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, у складу са својим надлежностима, обезбедили све услове за успешно спровођење завршног испита на крају основне школе у Републици Србији.

Садржај

1. Увод	1
2. Увођење завршног испита на крају основног образовања и васпитања у Републици Србији	2
3. Организација и спровођење завршног испита.....	5
4. Приказ и анализа резултата завршног испита	8
4.1. Популација ученика која је полагала завршни испит у јуну 2011. године..	8
4.2. Резултати ученика на завршном испиту у јуну 2011. године	9
4.3. Анализа образовних постигнућа на завршном испиту из српског језика и математике	10
4.4. Резултати ученика који су испит полагали на српском језику – ниво округа	12
4.5. Резултати ученика према степену развијености општина	16
4.6. Поређење резултата дечака и девојчица	18
4.7. Резултати ученика који су испит полагали на језицима националних мањина	19
5. Примена мера за пружање подршке на завршном испиту ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом.....	22
6. Примена мера за пружање подршке на завршном испиту полазницима школа у којима се остварују програми основног образовања одраслих	24
7. Закључак.....	25

1. Увод

Ученици осмог разреда основне школе приступили су завршном испиту 18. и 19. јуна 2012. године, чиме су испунили обавезу прописану Законом о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС“, бр. 72/09). Као системска мера за осигурање квалитета образовања и васпитања, уз уважавање искустава из прве примене завршног испита (јуни 2011. године) и овогодишњи завршни испит дао је релевантне податке о резултатима учења из српског, односно матерњег језика, и математике на крају основне школе и то на више нивоа – националном, окружном, општинском и школском. На испиту је процењиван степен остварености општих и посебних стандарда постигнућа у основном образовању и васпитању.

Завршни испит су, као и претходне године, организовали и пратили Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, уз значајну подршку Пројекта „Подршка осигурању квалитета система завршних испита на националном нивоу у основном и средњем образовању“ – ИПА 2008.

Запажања о спровођењу завршног испита и налази о постигнућима ученика приказани су у *Извештају о реализацији и резултатима завршног испита на крају основног образовања и васпитања у школској 2011/2012. години* који је припремио Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (Центар за испите и Центар за вредновање и истраживања), у оквиру својих надлежности које се односе на пружање стручне подршке Министарству просвете, науке и технолошког развоја, Националном просветном савету и школама по питању осигурања квалитета и прикупљања и обраде података. Резултати завршног испита треба да буду основ за унапређивање образовног система.

У овом извештају дате су основне информације о концепту и програму завршног испита, као и о новинама које су овим испитом уведене. Осим тога, приказани су кораци у организацији и спровођењу завршног испита. Посебно поглавље односи се на резултате завршног испита, са подацима о успеху ученика на завршном испиту. У поглављу Примена мера за пружање подршке на завршном испиту ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом описан је систем подршке на завршном испиту за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, а у поглављу које се односи на образовање одраслих описани су начини за пружање подршке овој циљној групи у припреми и спровођењу завршног испита. Сви прикази припремљени су на основу базе података коју је доставило Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Као и претходне године, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања припрема и појединачне извештаје о резултатима завршног испита за сваку школу у Републици Србији, којима школе приступају према посебној процедури. Ови резултати користе се за унапређивање рада школа и у поступку спољашњег вредновања рада школа.

2. Увођење завршног испита на крају основног образовања и васпитања у Републици Србији

На основу члана 82. и члана 85. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС“, бр. 72/09), завршни испит на крају обавезног образовања и васпитања први пут је спроведен 23. и 24. јуна 2011. године.

Пошто је реч о завршном испиту на крају обавезног образовања, ученици су га полагали након завршеног осмог разреда. Он је саставни део основног образовања и васпитања, тако да је обавезан за све ученике.

Концепт завршног испита приредила је Радна група за припрему основа за Правилник о полагању завршног испита у основном образовању и васпитању Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, у периоду од фебруара до маја 2010. године. На основу овог концепта, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања припремио је Програм завршног испита. Овај Програм разматрао је Национални просветни савет Републике Србије. Министарство просвете, науке и технолошког развоја донело је Правилник о програму завршног испита у основном образовању и васпитању („Службени гласник – Просветни гласник“, број 1/2011).

Завршним испитом процењује се степен остварености општих и посебних стандарда постигнућа, односно образовних стандарда за крај обавезног образовања и васпитања. Национални просветни савет усвојио је образовне стандарде за крај обавезног образовања 19. маја 2009. године. Након обављеног завршног испита ученик је завршио основну школу и стекао право на упис у средњу школу. Ученици који уписују уметничке школе, гимназије за даровите ученике и одређене стручне школе полажу, осим овог испита, и пријемни испит.

У односу на квалификациони испит који су, до ове године, полагали ученици који су желели да упишу четворогодишњу средњу школу, завршним испитом уводе се следеће новине:

- сви ученици који завршавају осми разред полажу завршни испит,
- након обављеног завршног испита ученику се издаје јавна исправа – Уверење о обављеном завршном испиту у основном образовању и васпитању,
- завршни испит заснива се на усвојеним стандардима постигнућа за крај обавезног образовања,
- завршни испит је припремљен на основу Програма завршног испита који садржи примере задатака којима се проверава оствареност образовних стандарда на завршном испиту,
- на испиту се решавају и задаци који нису претходно објављени у збиркама задатака за припрему завршног испита,
- основне школе у Републици Србији имају обавезу да организују припрему ученика за полагање завршног испита,

- реализована је припрема наставника и школа за реализацију завршног испита,
- јасно су дефинисане улоге и одговорности кључних носилаца и учесника у припреми и спровођењу завршног испита,
- припремљен је *Приручник за спровођење завршног испита*, а након прве године спровођења испита овај документ је допуњен и унапређен,
- за ученике са сметњама у развоју осмишљен је систем за пружање подршке у припреми и спровођењу завршног испита,
- у свакој школи организована је независна супервизија процеса завршног испита, а резултати супервизије приказани су у сумарном извештају који је Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања доставио Министарству просвете, науке и технолошког развоја,
- Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, поред извештаја о резултатима завршног испита на републичком и окружном нивоу, припрема и појединачне извештаје за сваку школу.

На основу *Правилника о изменама и допунама Правилника о програму завршног испита у основном образовању и васпитању* („Службени гласник РС – Просветни гласник“, бр. 1/2012 од 5.3.2012. године), у школској 2011/2012. години ученици су полагали завршни испит из српског, односно матерњег језика (албанског, мађарског, румунског, русинског, словачког и хрватског језика), и математике. Тестови знања из математике били су исти за све ученике. Тестове на језицима националних мањина припремили су изабрани представници националних савета националних мањина, према упутствима Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања. Педагошки завод Војводине сарађивао је са Заводом за вредновање квалитета образовања и васпитања током целог процеса израде тестова за мађарски, румунски, русински, словачки и хрватски језик.

У тестовима су се налазили задаци којима је проверавана оствареност образовних стандарда дефинисаних на три нивоа постигнућа – основном, средњем и напредном нивоу. Овим нивоима описују се захтеви различите тежине, когнитивне комплексности и обима знања, од једноставнијих ка сложеним.

Због потребе да се образовни систем припреми за увођење завршног испита, промене предвиђене Програмом завршног испита уводе се постепено. У наредних неколико година постепено ће се повећавати број непознатих задатака, односно задатака које ће ученици први пут решавати на тесту, тако да на завршном испиту за школску 2013/2014. годину на тесту неће бити задатака које су ученици користили током припреме за полагање. Поступност у променама огледа се и у увођењу трећег теста за ученике који буду полагали

завршни испит школске 2013/2014. године¹. Ради се о тесту којим ће се испитивати постигнућа ученика из историје, географије, биологије, хемије и физике. У наредне две године ученици и школе ће се припремати за полагање овог теста кроз пробна испитивања. Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања припремио је за школе комбиновани пробни тест за четири наставна предмета, који је примењен почетком јуна 2012. године. На основу посебног упутства школе су анализирале резултате и очекује се да припреме акционе планове за даљи рад на припреми ученика за завршни испит. Исти резултати користе се у Заводу за вредновање квалитета образовања и васпитања за израду квалитетних задатака и инструмената за наредна тестирања.

¹ До школске 2013/2014. године завршни испит састоји се из два теста – српски језик/матерњи језик и математика.

3. Организација и спровођење завршног испита

Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања предузели су бројне активности за припрему и спровођење завршног испита. Стручну, финансијску и логистичку помоћ пружио је пројекат „Подршка осигурању квалитета система завршних испита на националном нивоу у основном и средњем образовању“ – ИПА 2008.

Да би се оправдала сврха завршног испита, биле су потребне бројне припремне активности и провере. Требало је обезбедити једнаке услове полагања за све ученике, поузданост и валидност свих података, као и доступност релевантних информација свим заинтересованим учесницима, уз заштиту права на приватност ученика. Стандардизоване процедуре за реализацију и праћење свих кључних фаза у испитном процесу које су постављене у периоду од октобра 2010. године до јуна 2011. године, након свеобухватне анализе у 2012. години, унапређене су у одређеним сегментима. Уређене су процедуре за: припрему програма завршног испита, информисање свих учесника, развој и израду задатака и тестова, осигурање тајности података, реализацију пробног испита, реализацију испита, унос и обраду података, објављивање резултата и других информација. Припремљен је план информисања и упознавања јавности и школа са завршним испитом који је у потпуности реализован у периоду од октобра 2011. до јуна 2012. године.

На сајтовима Министарства просвете, науке и технолошког развоја (www.mpr.gov.rs) и Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања (www.ceo.edu.rs), као и на званичном сајту Пројекта „Подршка осигурању квалитета система завршних испита на националном нивоу у основном и средњем образовању“ (www.okni.edu.rs) сви заинтересовани могли су пронаћи потребне информације о завршном испиту. За ученике, родитеље и школе штампани су информативни материјали и филм на коме је приказан цео процес спровођења завршног испита.

У ревидираном, односно допуњеном *Приручнику за спровођење завршног испита*, који су добиле све школе у априлу 2012. године, приказан је прецизан опис корака, процедура и одговорности свих учесника у завршном испиту. За директоре школа (председнике школских комисија), дежурне наставнике и супервизоре постојећа упутства за спровођење активности у вези са завршним испитом су допуњена и прецизирана, при чему су коришћена запажања из прве године спровођења завршног испита. Такође, у упутствима за остале учеснике у испитном процесу било је мањих промена.

Овај *Приручник* садржи *Смернице за планирање, организовање и спровођење завршног испита за ученике са сметњама у развоју и ученике из социјално нестимулативних средина* и *Смернице за планирање, организовање и спровођење завршног испита за школе које остварују програм основног образовања одраслих*, које су усаглашене са принципима инклузивног образовања. Школе су упућене на могућност различитих врста прилагођавања завршног испита за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом и за одрасле полазнике.

У складу са потребама ученика са сметњама у развоју предвиђено је следеће: ослобађање од испита или дела испита који ученик због врсте и степена сметње у развоју не може полагати; прилагођен испитни материјал (Брајево писмо, графичко преобликовање); језичко преобликовање испита; прилагођавање задатака; различита помагала; прилагођена опрема; употреба посебне опреме; просторно прилагођавање; испит ван школе – у кући ученика, у некој другој установи итд.; испит у посебном простору; продужено време за полагање испита; ангажовање личног асистента, неговатеља и сл. За одрасле полазнике предвиђено је следеће: припремање полазника за завршни испит на основу збирки задатака, индивидуално и/или групно, организовање пробног завршног испита, обезбеђивање сталне комуникације и обавештавања полазника о терминима у вези са завршним испитом и пружање подршке током полагања испита (продужење времена, помоћ у тумачењу инструкција, помоћ асистентата у превођењу текста).

Запослени у имплементационој јединици Пројекта „Подршка осигурању квалитета система завршних испита на националном нивоу у основном и средњем образовању“ – ИПА 2008, у сарадњи са Националном јединицом за испите и квалификације и Заводом за вредновање квалитета образовања и васпитања, одржали су низ обука за главне учеснике у завршном испиту, са циљем унапређивања професионалног спровођења завршног испита и превазилажења проблема који су евидентирани у претходној, првој години спровођења испита.

Одржане су радионице са директорима школа и супервизорима у Школској управи Лесковац и са директорима школа и прегледачима тестова у Школској управи Краљево (канцеларија Нови Пазар) на којима је представљена анализа контроле квалитета оцењивања на прошлогодишњем завршном испиту, а дискутовало се о свим уоченим недостацима и начинима њиховог превазилажења, да би се осигурао квалитет података, односно објективност и поузданост резултата.

У правцу даљег развоја капацитета учесника, обучено је укупно 40 просветних саветника из свих школских управа, који су даље обучавали дежурне наставнике и супервизоре. Укупно 60 представника школских управа и наставника српског језика и математике савладали су тренерску обуку за даљи рад са наставницима који су задужени за прегледање и оцењивање тестова. На тај начин запослени у школским управама су постали одговорни за квалитет главних активности на испиту на територији своје школске управе (принцип децентрализације). Због уочених проблема у вези са дежурством и оцењивањем тестова, Пројекат и Национална јединица за испите и квалификације пружили су посебну подршку обуци директора, дежурних наставника и супервизора у Школској управи Лесковац и Школској управи Краљево (канцеларија Нови Пазар). Поред тога, обучено је додатних 35 директора основних школа за пружање подршке осталим директорима у одређеним окрузима са циљем унапређивања професионалног односа и понашања у припремању и спровођењу завршног испита.

Према *Приручнику за спровођење завршног испита* простор за полагање испита у школама треба да буде тако организован да сви ученици, уколико је то могуће, полажу испит у истој просторији, чиме су били осигурани једнаки услови полагања за све. Ови услови обезбеђени су у око 90% школа у

Србији. У односу на претходну годину, постоји побољшање стања за 10%, што значи да је још око 100 школа успело да организује полагање испита у великим просторијама.

За супервизију завршног испита били су одговорни изабрани и обучени супервизори – наставници основних и средњих школа. На основу Упутства о праћењу испита, супервизори су имали обавезу да одмах по завршетку испита доставе извештај о реализацији завршног испита Министарству просвете, науке и технолошког развоја. Њихов извештај садржао је податке о организацији и току испита у школи, о току и резултатима прегледања и оцењивања тестова и о току дешифровања тестова након оцењивања.

Током испитног процеса обезбеђено је ефикасно коришћење свих расположивих ресурса, како људских, тако и техничких и финансијских, при чему треба имати у виду да је у јунском року завршни испит полагало 75.923 ученика.

4. Приказ и анализа резултата завршног испита

4.1. Популација ученика која је полагала завршни испит у јуну 2012. године²

У овом извештају приказани су резултати завршног испита за 75.923 ученика (51,15% дечака и 48,85% девојчица), популацију која је у јуну 2012. завршила осми разред у школама Републике Србије и у јунском року приступила завршном испиту. За полагање овог испита пријавило се 76.989 ученика који су се школовали у Републици Србији (излазност 98,62%)³. Анализама нису обухваћени ученици који су претходних година завршили основну школу, ученици који су испит полагали према посебним правилима, као ни ученици који имају пребивалиште у Републици Српској, будући да су учили према наставним плановима и програмима који се разликују од наставних планова и програма у Републици Србији.

На завршном испиту ученици су полагали два теста – из матерњег језика и математике. Табела 1 приказује број ученика у односу на језик на коме су полагали завршни испит. Укупан број ученика који је полагао тест из матерњег језика износи 75.922, а из математике 75.923.

Табела 1 – Број ученика у односу на језик на коме су полагали завршни испит у јуну 2012. године

Језик на коме су ученици полагали испит	Број ученика	
	Тест из матерњег језика	Тест из математике
Српски језик	72.176*	72.177*
Мађарски језик	2.033	2.034
Албански језик	991	991
Словачки језик	473	473
Румунски језик	134	133
Русински језик	68	68
Хрватски језик	47	47
Укупно	75.922	75.923

* Број обухвата и 80 ученика бугарске националне мањине који су основну школу похађали на српском језику.

² У Извештају се не приказују подаци са завршног испита који је спроведен у августовском испитном року, будући да су ученици решавали нове тестове.

³ Укупним процентом нису обухваћени ученици који су испит полагали по посебним условима (другачији садржај и начин организације).

4.2. Резултати ученика на завршном испиту у јуну 2012. године

Резултати завршног испита имају вишеструку употребну вредност за носиоце развоја система образовања, али и за школе. За даље унапређивање квалитета наставних програма и рада наставника, као и за предузимање одговарајућих мера на системском нивоу, посебно ће бити драгоцене поређења постигнућа ученика у више генерација. Због тога је у анализи и приказу постигнућа ученика примењен посебан поступак трансформације података који омогућава поређење резултата више генерација ученика. Уколико би се резултати приказивали као број остварених поена на тесту, постојао би проблем са тумачењем резултата у наредним годинама, јер тестови могу бити различите тежине, имати мање или више задатака или другачији начин вредновања. Будући да смо у јуну 2012. године добили резултате друге генерације ученика, одређени резултати ће се поредити са првом генерацијом ученика.

Резултати на завршном испиту приказују се на стандардизованој скали, тако што се просечном постигнућу на републичком нивоу даје вредност 500 ($AC=500$)⁴. То значи да ученик који на овој скали има 500 поена, остварује резултат који одговара националном просеку. Стандардна девијација, која представља одступање од просечног постигнућа, има вредност 100 ($CD=100$)⁵, што значи да се у опсегу између 400 и 600 поена ($\pm 1 CD$) налази око две трећине ученика у Србији. Пошто је у овом извештају најмања јединица посматрања општина, величина стандардне девијације на нивоу општине указује на степен разлика у постигнућима ученика са ове територијалне јединице. То значи да су у општинама у којима је стандардна девијација већа од 100, разлике између ученика у погледу постигнућа веће него на националном нивоу, а у општинама где је стандардна девијација мања од 100, разлике између ученика мање него на националном нивоу.

Осим стандардизоване скале, у анализи резултата завршног испита уважена је чињеница да су се тестови знања из матерњег језика разликовали, тако да није било основа за поређење знања ученика који су на различитим језицима полагали завршни испит. Због тога се у овом извештају за сваки матерњи језик посебно приказују резултати ученика.

Полазећи од научно потврђених хипотеза да социо-економски услови и развијеност подручја у коме се остварује формално образовање утичу на квалитет процеса и резултате образовања, у овом извештају резултати завршног испита приказују се на нивоу Републике, округа и општине. На системском нивоу, овако приказани резултати могу помоћи доносиоцима одлука да планирају и спроведу мере за подршку развоју образовања у неразвијеним подручјима. У извештајима које ће добити све школе у Републици Србији могу се видети резултати на нивоу општина, округа и школских управа и поредити постигнућа ученика који се образују у истим или сличним условима. Резултате завршног испита школе треба да користе за сопствени развој.

⁴ $AC = 500$ значи да аритметичка средина има вредност 500

⁵ $CD = 100$ значи да стандардна девијација има вредност 100

Поређење резултата завршног испита за општине које имају различит степен развијености може навести на погрешне закључке.

Степен развијености општина у Републици Србији приказан је ознакама од 1 до 4, односно 5, при чему је 1 најразвијенија општина, а 5 веома неразвијена општина, односно девастирано подручје, што је уређено Законом о привредном развоју („Службени гласник РС“, 51/2009 и 30/2010) и Уредбом о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица локалне самоуправе за 2011. годину⁶ („Службени гласник РС“, 69/2011). Ознаку 1 имају општине чији је степен развијености изнад републичког просека (РП). Ознаку 2 имају општине чији је степен развијености у распону од 80% до 100% републичког просека. Ознаку 3 имају недовољно развијене општине, са степеном развијености од 60% до 80% републичког просека. Ознаку 4 имају изразито неразвијене општине чији је степен развијености испод 60% републичког просека, а ознаку 5 имају девастирана подручја, чији је степен развијености испод 50% републичког просека. Статус недовољно развијеног региона има и регион Косова и Метохије, а у наведеној Уредби општине са ове територије нису категорисане.

4.3. Анализа образовних постигнућа на завршном испиту из српског језика и математике

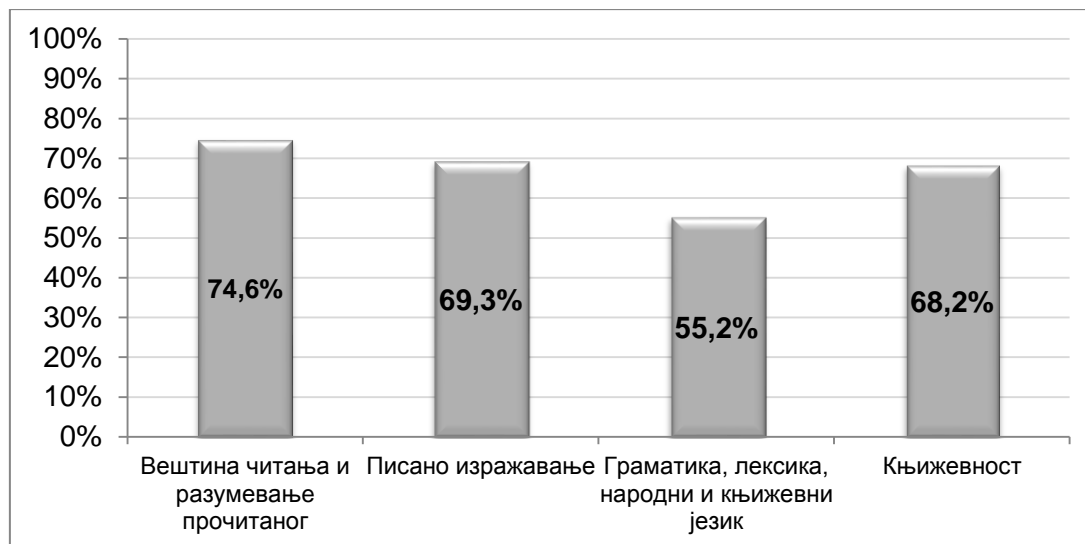
Тестови знања на завршном испиту садржали су задатке којима се испитивала оствареност образовних стандарда на основном, средњем и напредном нивоу из области које су дефинисане у образовним стандардима за крај обавезног образовања. На основу Програма завршног испита, оба теста (српски језик и математика) имала су по 20 задатака, од којих је 10 на основном, шест на средњем и четири на напредном нивоу. Све дефинисане области у оба предмета биле су једнако заступљене у тестовима. У односу на претходну годину, према концепту развоја завршног испита, ове године повећан је број задатака на напредном нивоу, уз повећање броја задатака који нису објављени у збиркама задатака.

Резултати завршног испита из јуна 2012. године показују да су на републичком нивоу, на тесту из српског језика, просечна постигнућа ученика уједначена у три области (Вештина читања и разумевање прочитаног, Писано изражавање и Књижевност), а ученици су у просеку најмање успешни у области Граматика, лексика, народни и књижевни језик (Графикон 1). Када се упореде резултати две генерације ученика, може се уочити да су 2012. године ученици били нешто успешнији у решавању задатака из области Вештина читања и разумевање прочитаног од ученика који су испит полагали у јуну 2011. године, када су у овој области била два непозната задатка. У јуну 2012. године ова област отежана је увођењем још једног непознатог задатка и отежавањем захтева (два задатка на напредном нивоу, а у јуну 2011. године један задатак на напредном нивоу). У осталим областима постоји незнатни пад успеха у

⁶ У Извештају се користи категоризација општина за 2011. годину, јер Влада Републике Србије усваја Јединствену листу развијености региона, јединица локалне самоуправе и градских општина најкасније до 31. октобра текуће године, према члану 13. Закона о привредном развоју („Службени гласник РС“, 51/2009 и 30/2010).

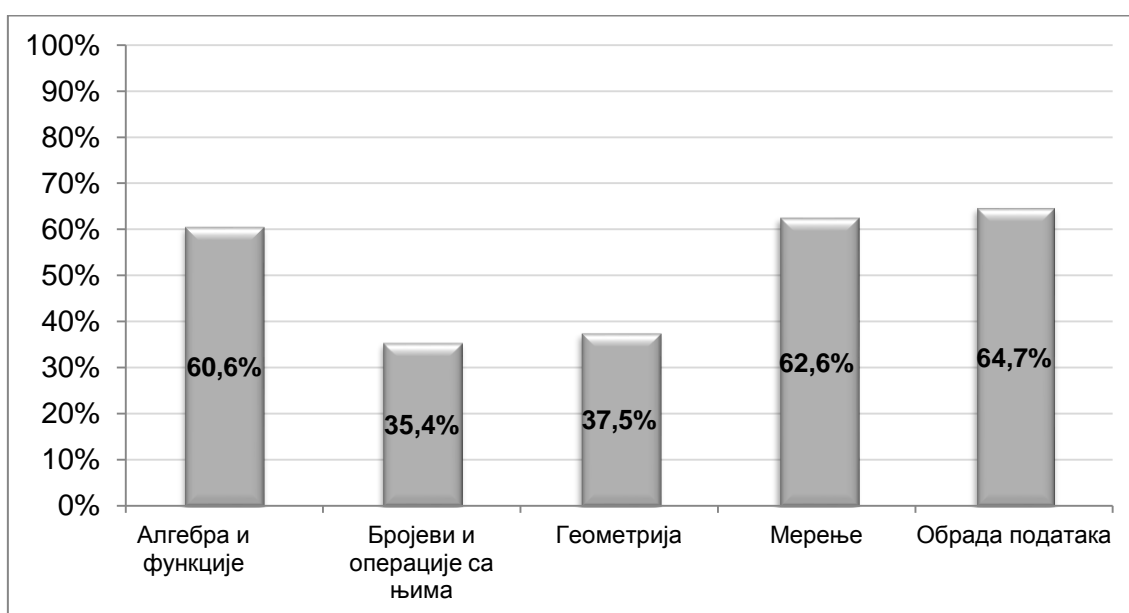
решавању задатака у односу на претходну годину, што се може објаснити отежавањем захтева (необјављени задаци и задаци из збирки са измењеним подацима).

Графикон 1– Просечно постигнуће ученика на републичком нивоу према областима на тесту из српског језика

Просечна постигнућа ученика на тесту из математике на републичком нивоу уједначена су у областима Алгебра и функције, Мерење и Обрада података, и износе од 60–65% тачно решених задатака, а значајно нижа су у областима Бројеви и операције са њима и Геометрија, где се уочава пад успеха за готово половину иако је у области Бројеви и операције са њима уведен свега један необјављен задатак, а у области Геометрија захтев је отежан у само једном задатку и уведен је један необјављен задатак (Графикон 2).

Графикон 2 – Просечно постигнуће ученика на републичком нивоу према областима на тесту из математике

У односу на **сложеност захтева у тестовима**, резултати показују следеће:

- Најмање половину задатака (од укупно десет) на тесту из српског језика, којима се испитује оствареност стандарда **на основном нивоу**, решава 84% ученика, а на тесту из математике 79%.
- Најмање четири задатка (од укупно шест) на тесту из српског језика којима се испитује оствареност стандарда **на средњем нивоу**, решава 56% ученика, а на тесту из математике 33% ученика.
- Најмање три задатка (од укупно четири) на тесту из српског језика, којима се испитује оствареност стандарда **на напредном нивоу** решава 27% ученика, а на тесту из математике 3%.

4.4. Резултати ученика који су испит полагали на српском језику – ниво округа

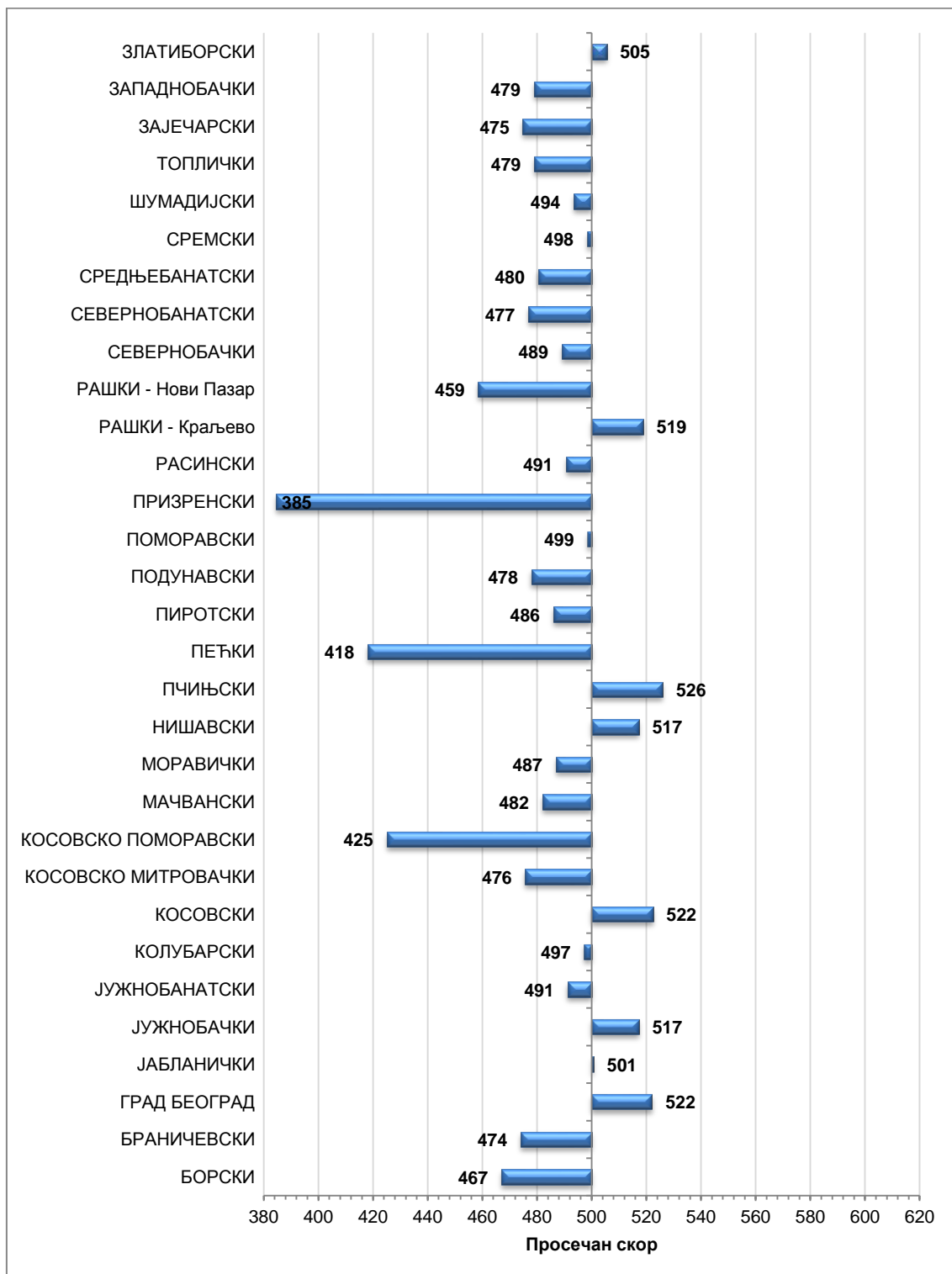
4.4.1. Резултати на тесту из српског језика

Графикон 3 приказује положај сваког округа у односу на просечно постигнуће на републичком нивоу на тесту из српског језика, које је приказано као скор 500. Просечни скорови округа показују да се у распону од 490 до 510 бодова (распон просека) налази осам од 31 округа⁷, док се у 2011. години у овом распону налазило пет округа. Испод просечног постигнућа (мање од 490) налазе се резултати ученика у 17 округа, а изнад просечног постигнућа (више од 510) су резултати ученика у шест округа (Рашки – Краљево, Пчињски, Нишавски, Косовски, Јужнобачки и Град Београд). Пчињски округ, као и претходне године, има највиши скор (526). Потребно је напоменути да се највећи број општина из Пчињског округа налази у категоријама 4 и 5 у погледу развијености, тако да је овај резултат неочекиван. Иста констатација односи се и на Косовски округ, у коме се остваривање образовно-васпитног рада одвија у отежаним условима. За утврђивање разлога зашто су добијени такви подаци у два наведена округа, потребна су додатна истраживања образовног контекста у коме су се ученици из ових општина образовали, али и испитивање услова у којима је спроведен завршни испит.

У тумачењу резултата које су постигли ученици из Призренског (385), Пећког (418), Косовско-поморавског округа (425) и Косовско-митровачког округа (476), потребно је уважити вишегодишње неповољне услове у којима ови ученици живе и похађају школу.

⁷ Резултати у Рашком округу приказују се посебно за општине које припадају организационој јединици Министарства просвете, науке и технолошког развоја са седиштем у Новом Пазару (канцеларија Школске управе Краљево).

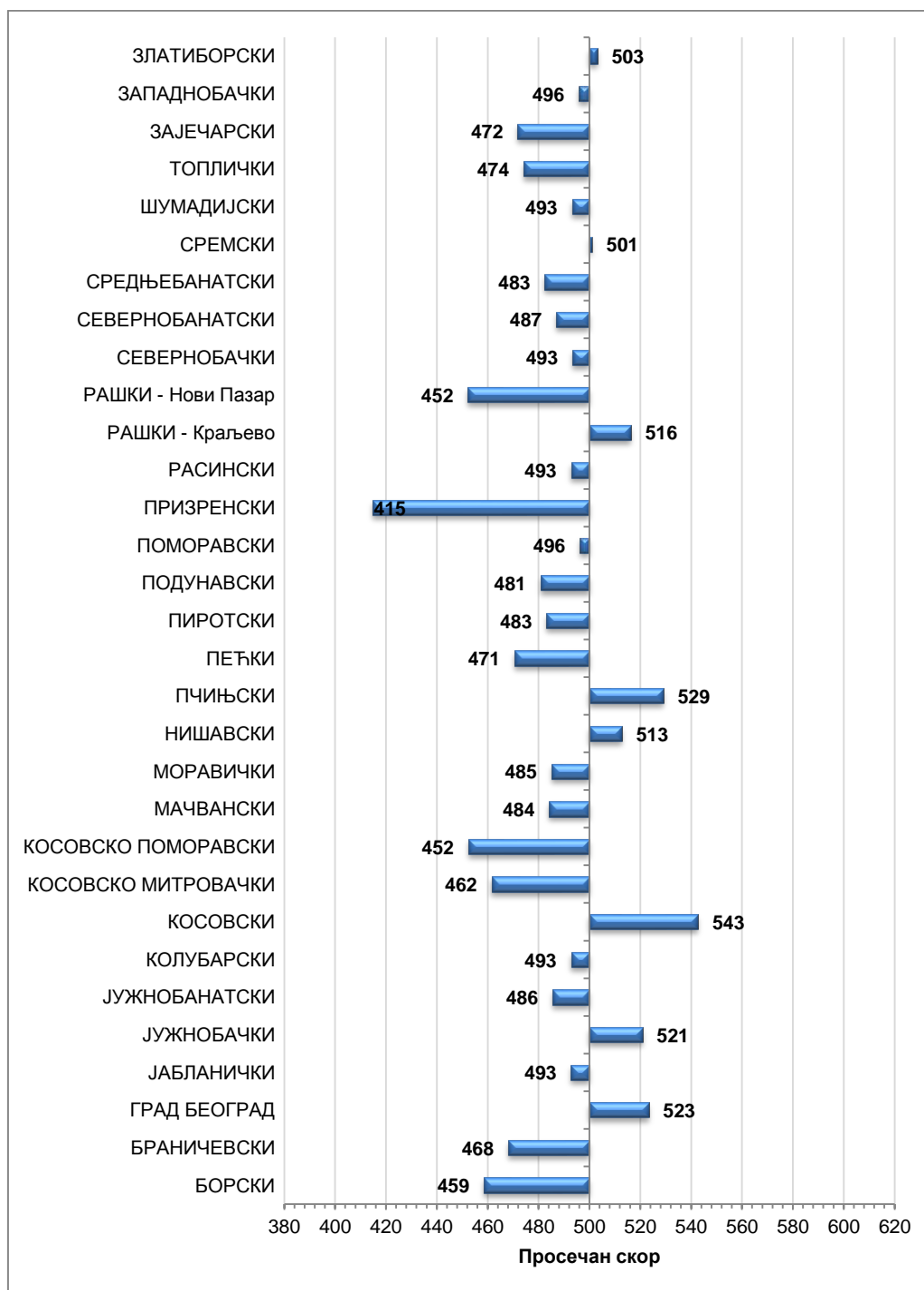
Графикон 3 – Просечно постигнуће ученика из српског језика на нивоу округа

4.4.2. Резултати на тесту из математике

Графикон 4 приказује положај сваког округа у односу на просечно постигнуће на републичком нивоу на тесту из математике, које је приказано као скор 500.

Графикон 4 – Просечно постигнуће ученика из математике на нивоу округа

Просечни скорови округа показују да се у распону од 490 до 510 бодова (распон просека) налази девет од 31 округа⁸, док су се у 2011. години у овом распону налазила три округа. Испод просечног постигнућа (мање од 490) налазе се резултати ученика у 16 округа, а изнад просечног постигнућа (више од 510) су резултати ученика у шест округа (Рашки – Краљево, Пчињски, Нишавски, Косовски, Јужнобачки и Град Београд). Као што се може видети, истих шест округа имају највише просечно постигнуће и на тесту из математике и на тесту из српског језика.

4.4.3. Резултати ученика који су испит полагали на српском језику – ниво општине

Општине са **највећим просечним постигнућем из српског језика** (АС) на републичком нивоу су: Приштина (578), Стари град (563), Рашка (563), Нови Београд (559) и Врачар (554), а **најниже просечно постигнуће** имају: Црна Трава (277), Обилић (358), Витина (367), Пећ (380) и Гора – Драгаш (384).

Општине са **највећим одступањем** од просечног (СД) на републичком нивоу из српског језика су: Србица (132), Кучево (128), Савски венац (121), Лајковац (118) и Нова Црња (117), а **најниже одступање** имају: Ново Брдо (51), Приштина (54), Липљан (54), Зубин Поток (69) и Гора – Драгаш (73).

Општине са **највећим просечним постигнућем из математике** на републичком нивоу су: Приштина (587), Липљан (585), Косово Поље (577), Стари град (568), Нови Београд (567), а **најниже просечно постигнуће** имају: Ораховац (373), Витина (391), Гора – Драгаш (420), Обилић (425) и Косовска Каменица (427).

Општине са **највећим одступањем од просечног постигнућа** на републичком нивоу из математике су: Савски венац (121), Житиште (109), Кучево (109), Сечањ (109) и Трстеник (108), а **најниже одступање** имају: Ново Брдо (32), Ораховац (47), Витина (51), Приштина (56) и Липљан (58).

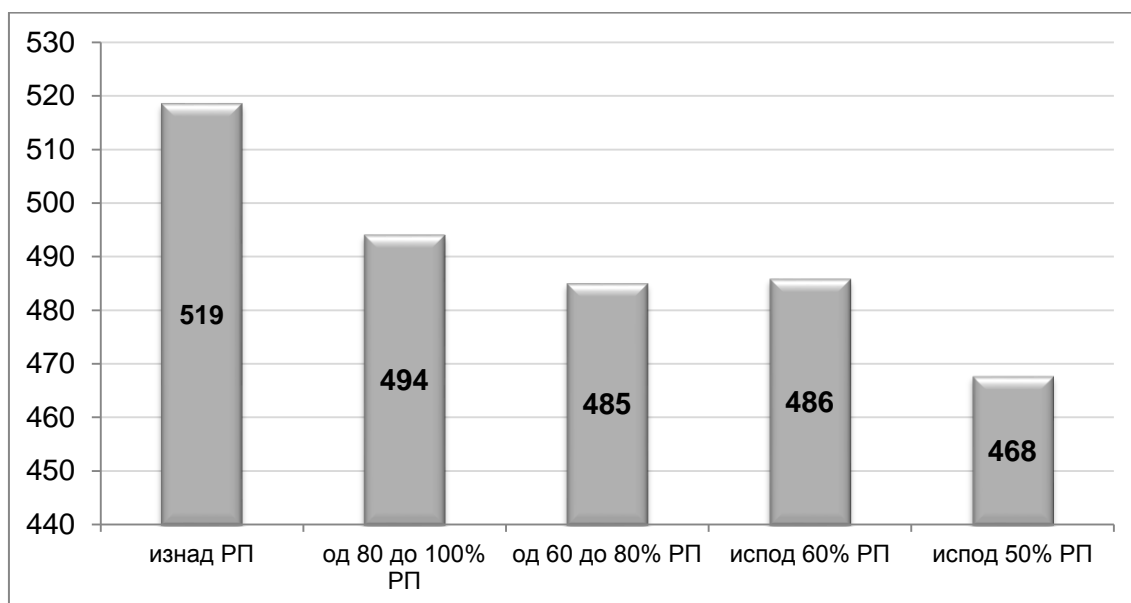
Разлике у просечним постигнућима ученика у општинама са врха и дна скале су видљиве. Распон просечних постигнућа на тесту из српског језика износи 301, а на тесту из математике 214, изражено преко бодова на стандардизованој скали, ако се пореде општине са највишим и најнижим постигнућем. Овакве разлике могу се објаснити великим разликама у развијености општина, које директно утичу на услове у којима се одвија процес образовања и васпитања, а треба уважити и околности у којима су ресурси и различити видови подршке доступни само једном делу школа, наставника и ученика.

⁸ Резултати у Рашком округу приказују се посебно за општине које припадају организационој јединици Министарства просвете, науке и технолошког развоја са седиштем у Новом Пазару (канцеларија Школске управе Краљево).

4.5. Резултати ученика према степену развијености општина

Будући да је напоменуто да је у тумачењу резултата на завршном испиту потребно уважити и степен развијености општине за коју се анализира постигнуће, извршена је анализа постигнућа ученика у оквиру сваке од пет категорија општина у Републици Србији.

Графикон 5 – Просечно постигнуће ученика на тесту из српског језика у односу на степен развијености општина

На основу података са Графикона 5 може се рећи да постоје видљиве разлике у просечном постигнућу ученика који припадају општинама различитог степена развијености. Будући да су ове године ученици решавали тест из српског језика са половином необјављених задатака, може се рећи да су добијене разлике између пет група општина биле очекиване. Уочава се тенденција пада просечног постигнућа ученика са смањивањем степена развијености општине, с тим што се уочава уједначено просечно постигнуће у трећој и четвртој категорији. Дакле, и овај резултат је потврдио научно доказане тврдње да постоји корелација између постигнућа ученика и услова у којима ученици стичу знања.

У оквиру сваке категорије, издвојене су општине са највишим и најнижим постигнућем на тесту из српског језика.

Унутар прве категорије (развијеност изнад републичког просека), највише просечно постигнуће имају ученици из општина Стари град (563) и Нови Београд (559), а најниже просечно постигнуће је у општинама Пећинци (459) и Сопот (449).

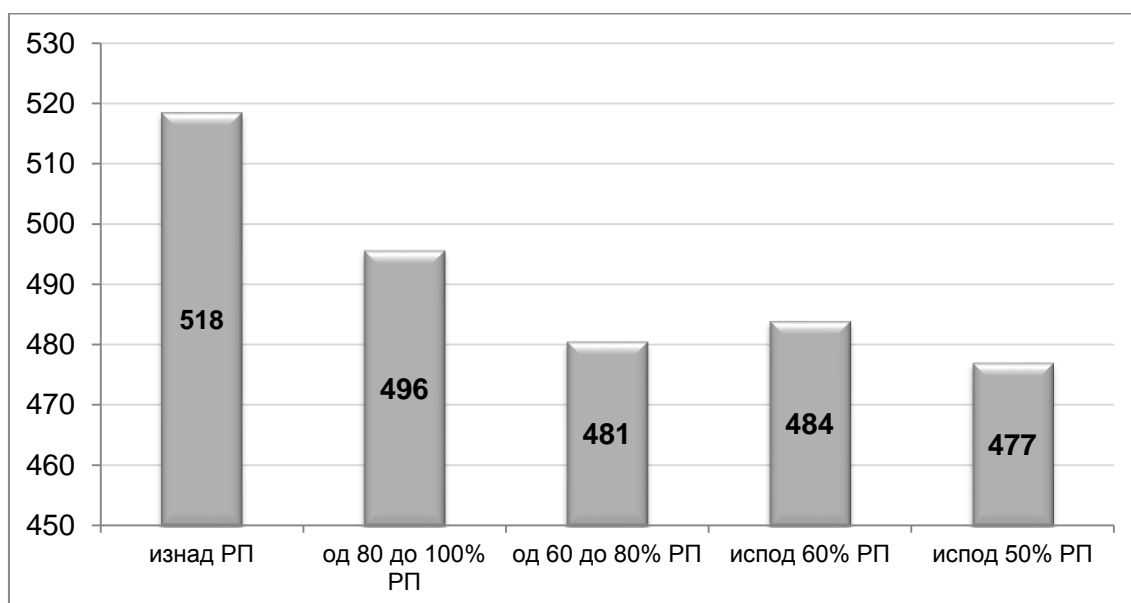
У оквиру друге категорије (развијеност од 80% до 100% републичког просека), највише просечно постигнуће имају ученици у општинама Врање (545) и Врњачка Бања (540), а најниже просечно постигнуће је у општинама Неготин (448) и Нови Бечеј (445).

У оквиру треће категорије (развијеност од 60% до 80% републичког просека), највише просечно постигнуће имају ученици из општина Рашка (563) и Бачки Петровац (522), а најниже просечно постигнуће је у општинама Ковачица (424) и Нови Кнежевац (418).

У оквиру четврте категорије (развијеност испод 60% републичког просека), у којој је најмањи број општина (19), највише просечно постигнуће имају ученици у општинама Свилајнац (531) и Крупањ (527), а најниже просечно постигнуће је у општинама Рача (448) и Мало Црниће (443).

У оквиру пете категорије (испод 50% републичког просека), највише просечно постигнуће је у општинама Сурдулица (518) и Трговиште (517), а најниже просечно постигнуће је у општинама Тутин (409) и Црна Трава (277).

Графикон 6 - Просечно постигнуће ученика на тесту из математике у односу на степен развијености општина

Ако упоредимо податке са Графикона 5 и Графикона 6, уочавамо сличну дистрибуцију постигнућа ученика у односу на степен развијености општина.

Као и у тесту из српског језика, и у овом тесту је била половина необјављених задатака, тако да су разлике, као и на првом тесту, видљивије него прошле године.

Поред теста из српског језика, и на тесту из математике, у оквиру прве категорије (изнад републичког просека), највише просечно постигнуће имају ученици из општина Стари град (568) и Нови Београд (567), а најниже просечно постигнуће је у општинама Сопот (453) и Лајковац (441).

У оквиру друге категорије (од 80% до 100% републичког просека), највише просечно постигнуће имају ученици у општинама Врање (546) и Сремска Митровица (544), а најниже просечно постигнуће је у општинама Неготин (437) и Нови Бечеј (436).

У оквиру треће категорије (од 60% до 80% РП), највише постигнуће имају општине Рашка (547) и Бачки Петровац (530), а најниже Коцељева (432) и Бела Црква (427).

У оквиру четврте категорије (испод 60% РП), највише постигнуће имају општине Свилајнац (536) и Пландиште (529), а најниже Петровац на Млави (450) и Мало Црниће (442).

У оквиру пете категорије (испод 50% РП), највише постигнуће имају општине Трговиште (562) и Голубац (523), а најниже Медвеђа (429) и Бела Паланка (428).

Будући да су у односу на претходну годину одређене општине промениле категорију развијености⁹, нису могућа детаљнија поређења у односу на највиша и најнижа просечна постигнућа на општинском нивоу. С друге стране, поређења највиших и најнижих просечних постигнућа у оквиру једне категорије говоре о постојању великог распона у постигнућима, који се креће око 100 бодова на стандардизованој скали. Ако пођемо од претпоставке да све школе у истој категорији развијености имају сличне или чак веома сличне услове, разлоге за добијене разлике у постигнућима треба тражити у раду школа, а пре свега у квалитету наставе. Разлике су индикативне и могу бити основа за доношење одлука о томе на који начин и у ком обиму су потребне мере подршке да би се унапредио рад одређених школа.

4.6. Поређење резултата дечака и девојчица

На републичком нивоу, утврђено је да су девојчице биле успешније на оба теста у односу на дечаке, при чему је разлика у постигнућу већа на тесту из српског језика (42 бода на стандардизованој скали), него на тесту из математике (18 бодова на стандардизованој скали). У односу на претходну годину, постоји незнатно мања разлика у постигнућима ове две групе ученика на оба теста.

Општине у којима уочавамо највеће разлике у просечном постигнућу из **српског језика** између дечака и девојчица су: Витина (106), Нова Црња (93), Опово (81), Сремски Карловци (76) и Бач (75). Општине које имају најмање разлике у просечном постигнућу између дечака и девојчица су: Приштина (2), Ново Брдо (3), Гаџин Хан (4), Бујановац (11) и Кањижа (12).

Општине у којима уочавамо највеће разлике у просечном постигнућу из **математике** између дечака и девојчица су: Књажевац (55), Липљан (52), Брус (52), Житиште (51) и Сремски Карловци (50). Општине које имају најмање разлике у просечном постигнућу између дечака и девојчица су: Шид (0), Алибунар (0), Пећинци (1), Косовска Митровица (1) и Жабари (2).

⁹ Влада Републике Србије сваке године доноси нову уредбу о категоризацији општина према степену развијености.

4.7. Резултати ученика који су испит полагали на језицима националних мањина

Резултати ученика који су завршни испит полагали на језицима националних утврђивали су се за сваки језик на коме су ученици полагали испит. Међусобно поређење резултата ученика који су испит полагали на различитим језицима није оправдано, јер су се тестови разликовали. Разлике у тестовима из матерњег језика биле су условљене разликама које постоје у циљевима наставе, програмским садржајима и образовним стандардима за крај обавезног образовања за сваки од ових језика.

У анализи резултата ученика који су завршни испит полагали на једном од шест језика националних мањина користи се иста стандардизована скала (АС=500 и СД=100). Стандардизација је урађена за сваку субпопулацију (они ученици који су на истом језику полагали испит).

У јунском испитном року 2.033 ученика полагало је испит на мађарском језику, 991 ученик на албанском језику, 473 ученика на словачком језику, 134 ученика на румунском језику, 68 ученика на русинском језику, 47 ученика на хрватском језику, а 80 ученика бугарске националне мањине испит је полагало на српском језику. У односу на претходну школску годину, број ученика који су испит полагали на језицима националних мањина готово да је исти, осим код словачке националне мањине (83 ученика више) и хрватске националне мањине (34 ученика више) .

Због малог броја ученика који су у одређеним окрузима и општинама полагали испит на неком од мањинских језика, није могуће поуздано закључивати о резултатима које су остварили. За оне општине/округе у којима је број ученика мали, а истичу се по просечном постигнућу, поређење резултата са резултатима осталих општина/округа исте субпопулације није оправдано. Међутим, то не значи да анализу резултата ученика из малобројних субпопулација треба изоставити. На завршном испиту ови ученици појављују се као комплетна популација мањинске групе, а резултати које постижу треба да буду у функцији осигурања квалитета наставе на мањинским језицима.

У анализи варијабилности резултата у оквиру сваке мањинске групе постоји препрека у интерпретацији података, због истих разлога који су наведени у вези са поређењем просечних постигнућа. Због малог броја ученика у одређеним субпопулацијама, може се стећи погрешна слика о индивидуалним разликама између ученика, у односу на просечну стандардну девијацију те субпопулације (СД=100).

4.7.1. Резултати ученика који су завршни испит полагали на мађарском језику – нивои округа и општине

Завршни испит на мађарском језику спроведен је у 25 општина из 6 округа, односно три школске управе Министарства просвете, науке и технолошког развоја. На тесту из мађарског језика највећи просечни скор имају ученици из Западнобачког округа (538) са општинама Апатин (545), Кула (543) и Сомбор (540). Најнижи просечни скор има Средњебанатски округ (474) са општинама Нова Црња (442) и Житиште (448). У сваком округу девојчице имају већа просечна постигнућа од дечака.

Ученици из Јужнобачког и Западнобачког округа најуспешнији су на тесту из математике (507), а најмање су успешни ученици из Јужнобанатског округа (447). Дечаци су бољи од девојчица у Јужнобанатском округу, у Средњебанатском округу дечаци и девојчице су изједначени, док су у осталим окрузима боље девојчице.

4.7.2. Резултати ученика који су завршни испит полагали на албанском језику – нивои округа и општине

Завршни испит на албанском језику спроведен је у 3 општине из 2 округа који административно припадају једној школској управи Министарства просвете, науке и технолошког развоја. На тесту из албанског језика највећи просечни скор имају ученици из општине Прешево (505), а у остале две општине скор је 494 (Бујановац) и 433 (Медвеђа). У свакој општини девојчице имају већа просечна постигнућа од дечака.

На тесту из математике ученици из општине Медвеђа показали су лошији резултат од осталих – 337, док је у две општине остварено постигнуће на нивоу просека (501), а најуспешнији су ученици из Бујановца (505). И на овом тесту девојчице имају виша просечна постигнућа од дечака.

4.7.3. Резултати ученика који су завршни испит полагали на словачком језику – нивои округа и општине

Завршни испит на словачком језику спроведен је у 13 општина из 7 округа, односно пет школских управа Министарства просвете, науке и технолошког развоја. На тесту из словачког језика највећи просечни скор имају ученици из Средњебанатског округа (513). Најуспешније су општине Нови Сад (556) и Алибунар (553). У свим општинама девојчице су приметно боље у постигнућима од дечака.

На тесту из математике такође су најуспешнији ученици из Јужнобачког округа (529), а истичу се ученици из Новог Сада (578).

4.7.4. Резултати ученика који су завршни испит полагали на румунском језику – нивои округа и општине

Завршни испит на румунском језику спроведен је у 8 општина из 2 округа који административно припадају једној школској управи Министарства просвете, науке и технолошког развоја. На тесту из румунског језика највећи просечни скор имају ученици из општине Панчево (547). Поређење резултата дечака и девојчица није могуће због малог броја ученика у појединим општинама.

На тесту из математике постоји разлика у постигнућима ученика из два округа – Јужнобанатског (509), и Средњебанатског (429).

4.7.5. Резултати ученика који су завршни испит полагали на русинском језику – нивои округа и општине

Завршни испит на русинском језику спроведен је у 3 општине из 2 округа, односно две школске управе Министарства просвете, науке и технолошког развоја. На тесту из русинског језика били су успешнији ученици из Јужнобачког округа (552) од ученика из Западнобачког округа (483). Када је у питању тест из математике, такође су били успешнији ученици из Јужнобачког округа (530) од ученика из Западнобачког округа (490).

4.7.6. Резултати ученика који су завршни испит полагали на хрватском језику – нивои округа и општине

Завршни испит на хрватском језику полагало је 47 ученика из Суботице. Уочава се да је 28 девојчица успешније на оба теста од 19 дечака.

4.7.7. Резултати ученика припадника бугарске националне мањине који су завршни испит полагали на српском језику – нивои округа и општине

Према постојећим прописима, ученици бугарске националне мањине имају наставу на матерњем језику. Међутим, ова генерација ученика осмог разреда, њих 80 у општинама Сурдулица и Босилеград, похађала је основну школу на српском језику, тако да су и завршни испит полагали на српском језику. Њихови резултати показују да су девојчице нешто успешније од дечака на оба теста, али и овде имамо проблем са закључивањем због малог броја ученика.

5. Примена мера за пружање подршке на завршном испиту ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом

Завршни испит обавезан је за све ученике у Републици Србији, па тако и за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, чиме се обезбеђује равноправнији положај ученика у образовању, већа доступност образовања свима и остваривање права на добијање повратне информације о резултатима учења. Да би се то остварило, било је потребно осигурати примену одговарајућих мера. Према подацима Министарства просвете, науке и технолошког развоја, основне школе у Републици Србији реализовале су активности из *Смерница за планирање, организовање и спровођење завршног испита за ученике са сметњама у развоју и ученике из социјално нестимулативних средина*¹⁰.

На основу одговарајуће здравствене документације и документације школа која се односи на индивидуални образовни план ученика, неки ученици су били ослобођени обавезе полагања завршног испита или дела испита. Ученици са сметњама у развоју и инвалидитетом који су приступили испиту могли су користити различита помагала и прилагођену опрему, самостално или уз ангажовање личног асистента. Било је и ученика којима је прилагођаван испитни простор и време полагања испита, а било је ситуација када су ученици полагали испит ван школе – у кући ученика, у некој другој установи итд.

Податке о потребама ученика за адаптацију тестова прикупљале су школске управе, а Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања прилагођавао је испитни материјал. Тестови су штампани на Брајевом писму са графичким преобликовањем, а за слабовиде ученике штампани су тестови са увећаним форматом слова, симбола и слика према потребама ученика (различите величине слова – 16, 28 и 42).

Ослањајући се на поменуте смернице за пружање подршке на завршном испиту ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом, основне школе су примениле различита решења. Највећа прилагођавања завршног испита у погледу садржаја реализована су за 356 ученика који су се образовали према измењеном програму из математике и за 345 ученика који су се образовали према измењеном програму из српског, односно матерњег језика (ученици који уче према ИОП-у са измењеним стандардима). Према достављеним подацима види се да је највећи број ученика полагао оба предмета на овај начин. У тим ситуацијама школски тимови су према измењеним стандардима на индивидуалном нивоу припремали посебне тестове знања за сваког ученика.

За 303 ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом, а који су учили према редовним програмима (без ИОП-а), школе су такође прилагођавале услове за полагање испита. Ову помоћ и подршку добило је 163 ученика са сметњама у интелектуалном функционисању, 58 учесника са специфичним тешкоћама са читањем и писањем (дисграфија и дислексија), 20 ученика са сметњама у понашању и емоционалном развоју, 17 ученика са тешкоћама при ходу и коришћењу руку, 14 ученика са проблемима у учењу који су узроковани

¹⁰ Смернице су саставни део *Приручника за спровођење завршног испита на крају основног образовања и васпитања*.

социјалном ускраћеношћу, 9 ученика са сметњама слуха, 8 ученика са сметњама вида, 7 ученика који не разумеју довољно језик на коме полажу, 6 ученика са специфичним тешкоћама са учењем математике и 1 ученик са сметњама из спектра аутизма.

Завршни испит је прилагођаван и ученицима који су имали прилагођене програме из математике и српског, односно матерњег језика, на основу чега су за њих израђивани ИОП-и за ове предмете. Дакле, не снижавају се захтеви, али се садржаји, начин полагања и подршка током испита прилагођавају потребама ученика. Таквих ученика на завршном испиту у јуну 2012. године било је 74 на тесту из математике и 73 на тесту из српског, односно матерњег језика (вероватно се ради о истим ученицима који су на прилагођен начин полагали оба предмета).

У јунском року 2012. године на нивоу Републике Србије, 5 ученика полагало је завршни испит на Брајевом писму из оба наставна предмета, а 17 ученика је решавало тестове са увећаним форматом слова, симбола и слика. Међу њима, 16 ученика је испит полагало на српском језику, а 1 ученик на мађарском језику.

Према наведеним квантитативним показатељима, може се закључити да су школе ове школске године озбиљније приступиле стварању и прилагођавању услова за полагање завршног испита ученицима са сметњама у развоју. У односу на ниво Републике, може се рећи да је просечно свака школа у Србији спровела одређени вид прилагођавања завршног испита за најмање једног ученика. Индиректно, наведени подаци о прилагођавању завршном испиту говоре и о томе да школе и током године предузимају одговарајуће мере и да имају конкретне резултате у области развоја инклузивности образовања.

6. Примена мера за пружање подршке на завршном испиту полазницима школа у којима се остварују програми основног образовања одраслих

До доношења стандарда постигнућа за крај основног образовања одраслих лица, полазници школа у којима се остварују програми основног образовања одраслих полажу завршни испит на исти начин и са истим садржајем као и ученици у основним школама. У овом тренутку у Србији се остварује редован програм основног образовања за одрасле и огледни програм у оквиру пројекта „Функционално основно образовање одраслих“¹¹. Због тога је било важно да се и за одрасле полазнике предвиде мере подршке које ће се односити на припрему и обавештавање полазника и извођење испита у школама.

Према *Смерницама за планирање, организовање и спровођење завршног испита за школе које остварују програм основног образовања одраслих*, које су саставни део *Приручника за спровођење завршног испита*, школе су спроводиле акционе планове припреме. На самом испиту полазницима је пружана подршка на начин и у оквирима који су јасно наведени у поменутих смерницама.

¹¹ Програм огледа објављен је у Правилнику о програму огледа функционалног основног образовања одраслих („Службени гласник РС – Просветни гласник“, бр. 6/2011).

7. Закључак

У целини гледано, може се рећи да су Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, у складу са својим надлежностима, припремили све да се у 2012. години завршни испит на крају основног образовања и васпитања спроведе на начин који обезбеђује објективне и поуздане податке о постигнућима ученика који завршавају основно образовање и васпитање. У односу на претходну годину видљиво су побољшане процедуре у свим фазама испита и прецизиране су одговорности главних учесника у испиту.

Приручник за спровођење завршног испита на крају основног образовања и васпитања био је сигуран ослонац за правилно и уједначено поступање школских комисија, дежурних наставника, супервизора, комисија за прегледање и оцењивање, ученика и представника Министарства просвете, науке и технолошког развоја.

Различите врсте података који су добијени пре, током и након испита (пробни завршни испит, резултати ученика на тестовима, психометријска анализа тестова, извештаји супервизора, извештаји комисија за завршни испит, повратне информације из школа и др.) биће употребљени за унапређивање процеса завршног испита, за осмишљавање различитих активности за пружање подршке школама у процесу самовредновања и вредновања и праћење индикатора образовања које је утврдио Национални просветни савет.